

L'origen de l'estat i l'obediència Civil en Hume

Mª Cinta Espuny Domingo

1. Introducció

David Hume no és especialment conegut com un escriptor polític, malgrat que el seu interès personal per la política va ocupar gran part de la seva activitat intel·lectual.

Aquest article pretén analitzar aquest aspecte del filòsof i, per raons d'espai, se centra principalment en el recull de textos traduïts al castellà amb el títol de *Ensayos políticos*, publicat per l'editorial Tecnos, que presenta assaigs procedents del volum de 1741 (*Essays Moral and Political*) i del primer de la recopilació de 1758 (*Essays Moral, Political and Literary*). És un llibre que recull les opinions de Hume sobre esdeveniments històrics i sobre problemes de la situació política del seu temps. Cada assaig té la seva integritat i lògica interna, sense que existeixi una continuïtat o un ordre entre ells. M'he detingut en l'estudi de la reflexió humeana sobre l'origen de l'Estat, que inclou la crítica a teories anteriors sobre el mateix tema i també en l'anàlisi del fonament de l'obediència civil i, per tant, del dret de resistència.

El fet pel qual la filosofia política de Hume és poc coneguda o ha estat poc tractada es deu a diversos motius. Sense pretendre ser exhaustiva, n'assenyalaré alguns. En primer lloc, no es tracta d'una teoria política sistemàtica, sinó de diferents escrits sobre temes variats d'interès actual a l'època de l'autor o bé d'anàlisi històrica. En segon lloc, tampoc ens trobem davant d'una teoria política en el sentit usual de l'expressió, ja que es refereix a temes concrets sense abordar una teoria general, ni presenta tampoc un ideal polític definitiu, excepció feta de l'assaig *Idea d'una república perfecta*, on presenta una mena d'organització ideal de l'Estat per a Gran Bretanya, centrat principalment en la divisió administrativa i en el sistema electoral, deixant clar per endavant que les teories que pretenen canviar la manera de ser de la gent no són més que fantasies; per tant, ens trobem davant d'una proposta de reformes pràctiques més que de l'elaboració d'una teoria ideal sobre l'Estat. En tercer lloc, cal assenyalar el relativisme i escepticisme de Hume, congruent amb el seu pensament filosòfic, que fa que no hi trobem respostes definitives, sinó més aviat preguntes i crítiques, la qual cosa impedeix o dificulta un tractament sistemàtic del tema, com he dit al començament. Finalment, i en la seva línia antidogmàtica, cal destacar el seu llenguatge ambigu i contingut a l'hora d'abordar aquests temes, amb expressions com "de vegades", "potser", "per la meua opinió interessada, entenc...", "pel que a mi respecta, em sentiré sempre més inclinat a...", "un diria que..." i altres similars, les quals, juntament amb contradiccions més o menys aparents, fan defugir al lector que busca veritats definitives, però atreuen als qui veiem la filosofia com una interrogació constant, una actitud crítica davant la vida i com un estar sempre en camí.

2. Ciència Política

Hume es planteja la científicitat de la política. Les proposicions referents a la moral i a la política, semblantment a les qüestions de fet, no ens poden oferir una certesa absoluta, sinó, com a molt, versemblança, ja que tant les unes com les altres contenen

factors (anomenats per Hume *convencions*) que no poden demostrar-se. Els valors socials com la justícia o la llibertat comporten convencions que s'han de referir a la seva utilitat o a les motivacions humanes o propensions a l'acció; i és per això que la raó no pot crear per si mateixa obligacions en l'àmbit de la moral o la política¹. A més a més, una de les tesis fonamentals de Hume, de gran acceptació en la filosofia moral i política posterior és que "*del ser no es pot derivar cap haver de ser*"². Per tant, queda descartada, en principi, qualsevol mena de científicitat referent a l'haver de ser. D'aquí el seu realisme polític.

Això no obstant, Hume inclou la política dins la categoria de ciència, encara que, com assenyala Josep M. Colomer³ la científicitat no estarà basada en l'objecte (sobre el qual no es poden assolir veritats absolutes o lleis necessàries), sinó en el mètode, i aquest és el mètode experimental de la ciència moderna, que Hume vol introduir en les ciències humanes. S'hi poden construir màximes generals i hipòtesis explicatives i, dins de certs límits, també prediccions, però sempre pot ocórrer l'inesperat; per això afirma al seu assaig *Of some Remarkable Customs* que "*en política, cal establir totes les màximes generals amb gran precaució*".

Al seu assaig "*Que la política pot ser reduïda a ciència*" defensa el caràcter científic de la política en front de les variacions del caràcter del governants:

*"Tan gran és la força de les lleis, i de les diverses formes de govern, i tan escassa la seva dependència del humor i el temperament dels homes, que de vegades es poden deduir d'elles conseqüències quasi tan generals i certes com les de les ciències matemàtiques"*⁴.

Atès que en política ens trobem principalment amb fets, la ciència política no gaudirà de la mateixa certesa que les matemàtiques, d'aquí la precaució que transparenta el seu llenguatge. Més escèptic es mostra al seu assaig *De la llibertat civil* sobre la possibilitat d'elaborar una teoria política amb afirmacions generals:

*"M'inclino a sospitar que el món és encara massa jove per establir en política un nombre considerable de veritats generals capaces de conservar el seu valor davant de la posteritat. La nostra experiència no abasta ni tres mil anys; de manera que, no sols l'art de raonar és encara imperfecte en aquesta ciència, com en totes les altres, sinó que ens manca matèria suficient sobre la qual exercitar-lo"*⁵.

I en el seu assaig sobre el contracte originari deixa clar que *la ciència política dóna poques regles que no admetin excepcions*.

En el camp de la moral, Hume està convençut que la raó no ens pot aportar una guia segura per a l'acció, ja que es troba al servei de les motivacions passionals dels individus. Aleshores, el que cal tenir en compte són les conseqüències de les nostres accions: una acció serà virtuosa o viciosa en funció de si les seves conseqüències ens

¹ SABINE, George H. *Historia de la teoría política*. F.C.E. México, 1965, pàgs. 441-442

² Anomenada per Hare "lleis de Hume".

³ COLOMER, Josep. M.: "*Ilustración y liberalismo en Gran Bretaña*", en Fernando Vallespín ed., *Historia de la Teoría Política*, vol. 3. Alianza editorial. Madrid 1991.

⁴ HUME, David: "*Que la política puede ser reducida a ciencia*", a *Ensayos políticos*, Ed. Tecnos. Barcelona, 1987, pàg. 9. (La traducció de les notes al català és de l'autora d'aquest treball, M..C.E.D. i han estat contrastades amb l'original anglès.

⁵ "*De la llibertat civil*", opus cit. pàg. 66.

produeixen un sentiment d'aprovació o de censura, és a dir, segons l'estimem més o menys útil o agradable. Els judicis de valor, de manera semblant als judicis causals, no es basen en la raó, sinó, com hem vist en convencions degudes a allò que la gent considera útil.

No obstant, com assenyala Truyol Serra⁶, Hume es distancia de l'utilitarisme del seu temps, ja que el considera massa simplista. Podríem dir que Hume dóna un sentit diferent a l'utilitarisme. En efecte, la gent no és tan calculadora i l'egoisme no és l'únic factor que mou la gent, sinó que s'han de tenir en compte les passions i els sentiments (entre els quals figura principalment el de simpatia), dels quals sorgeix el sentiment moral. La gent és calculadora en la mesura que no entren en joc els seus impulsos i passions; però l'impuls xoca amb l'egoisme tant com amb la benevolència.

Aquesta tendència crítica i antidogmàtica, així com el seu utilitarisme a l'hora d'establir valoracions, es trasllada a la seva teoria política: "*Una constitució només és bona quan proporciona un remei contra la mala administració*"⁷

Hume actua inductivament, a través de l'anàlisi de fets històrics concrets, elabora màximes generals:

*"Podem, per tant, tenir per axioma universal en política que un príncep hereditari, una noblesa sense vassalls i un poble que vota a través dels seus representants formen la millor monarquia, aristocràcia i democràcia"*⁸.

I afegeix uns altres principis, com que els governs lliures són els més feliços per a aquells que participen de la llibertat, però els més opressors per als territoris conquerits, o que calen unes bones lleis que regulin l'administració i les institucions públiques per tal de frenar *la natural depravació humana*, assegurar la llibertat i satisfer el bé públic.

Com a conseqüència d'aquest mètode empíric i eminentment pràctic, Hume critica durament les doctrines que defensen una moral absoluta, com la teoria del dret diví, el iusnaturalisme i el contractualisme.

3. Origen de L'estat

Hume analitza els dos sistemes especulatiu en què pretenen recolzar-se els dos partits "*en els quals aquesta nació es troba dividida*", els *tories* que defenen l'origen diví del govern, el qual consideren per tant sagrat i inviolable, i els *whigs*, que es basen en la doctrina contractualista de John Locke. Hume creu que ambdós sistemes són vertaders en certa manera, però en un sentit diferent del que creuen els seus defensors.

⁶ TRUYOL Y SERRA, Antonio: *Historia de la Filosofía del Derecho y del Estado*. Revista de Occidente. Madrid. Pàg. 250.

⁷ "Que la política puede ser reducida a ciencia", opus cit. ,pàg. 18.

⁸ op. cit. pàg. 11.

3.1. Crítica a la Teoria Del Dret Diví

Si la teoria del coneixement de Hume té com a resultat una crítica a la metafísica, en l'àmbit polític demoleix la teoria de l'origen diví del poder que atorga caràcter religiós a l'obediència passiva (en el sentit de considerar el govern sagrat per molt tirànic que sigui) i soscava els principis del iusnaturalisme que pretén deduir-los racionalment.

Quant a la teoria sobre l'origen diví de tot govern, creu que no pot ser negada per qui cregui en la Providència. *"Atès que a la raça humana li és impossible subsistir, al menys en condicions que valguin la pena, sense l'emparament d'un govern"*⁹, aleshores cal suposar que Déu l'ha posat per al bé de les criatures; però un sobirà en concret no hi té més dret que un altre, o que un usurpador o un lladre o un pirata, o qualsevol altra mena d'autoritat (com la d'un guàrdia, diu), ja que totes es deriven del pla providencial dirigit cap a fins superiors i secret per als homes. El recurs al principi metafísic serveix, per tant, per legitimar no sols el poder del sobirà, sinó també el d'autoritats inferiors. Així, *"no s'ha de confondre la llarga durada de certes institucions (...) amb la seva interna necessitat lògica, natural o metafísica"*¹⁰.

És a dir, que tot i acceptant la premissa de la providència divina, Déu seria l'origen del govern en el sentit que ens ha fet de tal manera que ens resulta útil i avantatjós dotar-nos d'una autoritat política; però per decidir quin tipus de govern convé més, s'hauria de recórrer a criteris diferents.

3.2. Crítica a les teories Contractualistes

Hume sembla disposat a admetre que en un principi, en els grups humans més antics, el govern podia haver sorgit d'un pacte (en el qual cas tal acord no tindria res a veure amb les societats modernes), donat que els homes no són tan diferents entre ells fins que l'educació els cultiva, i que tan sols el seu consentiment els podia subjectar a una autoritat. Però el nostre autor no va més enllà a l'hora d'admetre la teoria del contracte social, sinó que afirma que empíricament i històrica és fals que hagi existit alguna vegada un estat de naturalesa i un contracte social.

*"És molt dubtós que una situació com la de la naturalesa humana existís, o si va existir, que es perllongués el suficient com per a merèixer el nom d'estat. Els homes van néixer, si més no, en un estat familiar"*¹¹.

Nega, per tant, la noció d'estat de naturalesa perquè els éssers humans són essencialment sociables i el que és natural és la sociabilitat humana. Per tant, Hume defensa, com Aristòtil, que l'home és un ésser naturalment social. Els homes s'associen i són governats abans de definir contractualment la seva forma d'associació i de govern. A més, assenyala l'ambigüitat del concepte d'estat de naturalesa en Locke, estat pacífic però precari i que per això

⁹ "Del contrato original", opus cit., pàg. 98.

¹⁰ ZANFARINO, Antonio: *Il pensiero politico dall'umanesimo all'illuminismo*. Montarò editore, 1991. Pàg. 429.

¹¹ HUME, David: *An enquiry concerning the principles of the moral*, ed. de L.A. Selby-Bigge, 3, 1, 151, p. 190.

necessita de l'Estat. Hume pensa que si els individus fossin portadors de drets naturals i respectuosos entre si, no hagués calgut la subjecció a una autoritat ni haurien constituït una altra forma de govern que la fundada en el consentiment i amb participació de tots els membres de la societat, i haurien romàs en un estat de llibertat total. Però tal estat de perfecció és superior a la naturalesa humana, i el que ens mostra l'experiència és que rarament els governs es fonamenten en el consentiment dels ciutadans.

Creu que és possible que en societats primitives, algun home, amb l'ajut de la força armada i a causa d'una situació constant de guerra, s'hagués instituït com a cap de la tribu, i els membres del grup, pel costum d'obeir-lo o per la utilitat del seu comandament, haguessin consentit la seva autoritat; però aquest consentiment deuria ser molt imperfecte, ja que es tractaria d'una aquiescència habitual i voluntària, i per tant, precària i no es pot dir que constituís un govern civil. No obstant, les teories contractualistes van més lluny i afirmen que el govern no només va néixer del consentiment, sinó que aquest segueix sent el seu únic fonament i que els ciutadans deuen obediència al príncep en virtut d'una promesa que s'entén sempre com condicional.

Hume remarca que l'experiència històrica ens demostra més aviat el contrari: que per tot el planeta es pot observar a prínceps que consideren llurs súbdits com una propietat seva i que llur dret de sobirania, que prové de la conquesta o de la successió, és inalienable. I la major part dels ciutadans estan habituats a obeir-los sense saber-ne, ni tan sols plantejar-se'n, les causes.

"Si anéssiu a predicar, a la majoria de les parts del món, que les relacions polítiques es basen de manera exclusiva en el consentiment voluntari o la promesa mútua, el magistrat no trigaria a tancar-vos com a sediciosos per atemptar contra l'obediència deguda, si abans els vostres amics no us feien callar com a algú que delira, per afirmar aquests absurds"¹².

Hume subratlla que no es troba cap evidència històrica ni cap rastre en tota la terra del contracte original. I si hagués existit, no obligaria a les següents generacions que no han intervingut en el pacte, ja que els homes (a diferència de les papallones) no es reproduïxen en bloc per generacions, per tal de poder actualitzar el contracte, i Hume creu que no seria propi d'un escriptor republicà (com els que defensen tal teoria) afirmar que el consentiment dels pares obliga als fills.

A més, si l'obligació d'obediència cívica es derivés del deure de complir un pacte, caldria preguntar-se d'on sorgeix aquesta darrera obligació. Per a Hume el deure d'obediència política i el deure de complir els pactes són diferents i no es pot derivar un de l'altre.

Hume recalca que gairebé tots els governs que existeixen o que es coneixen històricament han tingut el seu origen en la usurpació o en la conquesta, o en ambdues, i han sotmès els súbdits per la força i la por. Hume analitza també uns altres fets històrics, com per exemple la possibilitat més lleu en què un governant estranger pot accedir al tron d'una nació, com és per raó de matrimoni o d'un testament; tampoc aquests casos resulten molt honorosos per als ciutadans, ja que se'ls considera com una dot o com un legat.

¹² HUME, David: "Del contrato original", a *Ensayos políticos*, ed. Tecnos pàg. 101.

Per exemple, en la Revolució anglesa, que va afectar només una part del govern -la monarquia-, la successió va ser decidida només per set-centes persones. I en el cas de la democràcia atenesa, les lleis eren votades tan sols pel deu per cent de les persones que devien acatar-les, i a més els atenesos van obligar per la força a algunes ciutats a ingressar a la seva lliga. En suma, és la força la que dissol els governs i n'origina de nous. Un cop establert el govern, s'obeeix per por o per necessitat i, amb el temps, la gent s'acostuma a considerar com a legítims aquells governants que en principi veia com a usurpadors, i també als seus successors.

Per a Hume, ambdós conceptes, estat de naturalesa i contracte social, no són més que construccions hipotètiques que serveixen per justificar el consens als Estats realment existents i el dret de rebel·lió. Respecte a aquest últim, Hume el creu sense sentit, ja que, segons ell, per a la majoria dels ciutadans el dret de desobediència o rebel·lió seria el mateix que la possibilitat d'un navegant forçós de llançar-se al mar. No es pot dir, per tant, que pel fet de viure als dominis d'un príncep i no marxar-ne, s'ha donat un consentiment tàcit, ja que no queda un altre remei:

"¿Podem afirmar seriosament que un camperol pobre o artesà és lliure d'abandonar el seu país, quan no coneix la llengua o els costums d'altres i viu al dia amb el petit salari que guanya? Seria com si afirméssim que, ja que segueix en el vaixell, un home consent lliurement a obeir el seu capità, encara que el van portar a bord mentre dormia, i per tal de deixar la nau hauria de saltar al mar i deperir"¹³.

Malgrat que el poble l'accepti de bon grat, no pensa que és el seu consentiment el que fa sobirà al príncep.

Les teories contractualistes pretenen legitimar l'Estat pel seu origen; però això tampoc vol dir que l'obediència a l'Estat constituït sigui veritablement lliure ni que aquest sigui el que millor satisfaci les necessitats socials, ans als contrari, aquesta és una dada que s'haurà de comprovar empíricament. Per tant, caldria buscar un **criteri de legitimació** del poder que es derivi de la pròpia opinió dels ciutadans¹⁴.

Per concloure el seu assaig sobre el contracte original, Hume n'ofereix una *"refutació més formal o, si més no, més filosòfica"*:

Distingeix dos tipus de deures morals: els que es compleixen per un instint o un impuls naturals i els que es compleixen per sentit de l'obligació. A la primera classe pertanyen l'amor als fills, la gratitud a qui ens ajuda o la compassió pels desgraciats; quan comprovem la utilitat de certs instints per a la vida social, experimentem un sentiment d'aprovació moral. Els segons sorgeixen de l'observació de les necessitats socials i de la impossibilitat de mantenir-la si aquests deures no es compleixen; entre aquests s'hi compten la justícia, el respecte pels bens aliens, la fidelitat i l'acompliment de les promeses, els quals només són acatats, en contra del natural egoisme humà, perquè en cas contrari no subsistiria la societat.

¹³ "Del contrato original", opus cit., pàg. 105.

¹⁴ Veure apartat 4.

El mateix passa amb el deure polític o civil de l'obediència. Per instint natural tendiríem a atorgar-nos una llibertat total i a dominar els altres, tendències que refrenem perquè l'experiència i la reflexió ens ho mostra com a més útil. Per tant, ens sotmetem pels nostres propis interessos i necessitats, "*els homes no podrien viure en societat o, si més no, en una societat civilitzada, sense lleis i magistrats*". Així, l'obligació no es deriva d'un deure natural de complir una promesa, sinó que aquest deure es deriva d'una necessitat de preservar la societat.

"L'únic passatge que trobo en els antics en què l'obligació d'obeir el govern es deriva d'una promesa es llegeix al Critó de Plató, on Sòcrates es nega a fugir de la presó perquè havia promès tàcitament obeir les lleis. Extreu així una conseqüència d'obediència passiva a l'estil tory del principi whig del contracte original"¹⁵.

3.3. L'origen del Govern

Un cop recollides les seves crítiques a la teoria de l'origen diví de l'autoritat política i a la del contracte social, cal analitzar el punt de vista del propi Hume.

"No és la meua intenció excloure el consentiment del poble com a justa causa del govern. Allà on es dóna, és sens dubte la millor i la més sagrada. El que afirmo és que es dóna molt rarament, i gairebé mai plenament; i, en conseqüència, cal admetre altres fonaments per al govern"¹⁶.

Com hem vist anteriorment, l'ésser humà és sociable per naturalesa i neix en el si d'alguna mena de societat, com la família. Ara bé, la societat organitzada té el seu origen en la seva utilitat i constitueix el remei als problemes que suposaria la seva absència:

"La societat proporciona el remei per als tres següents inconvenients. Augmenta el nostre poder per la conjunció de les forces disperses; augmenta la nostra habilitat pel repartiment de les funcions; minva el nostre perill davant l'atzar i els accidents pel recolzament mutu que es presten els uns als altres. És per aquests tres avantatges de la força, l'habilitat i la seguretat que la societat és beneficiosa"¹⁷.

De tota manera, aquesta utilitat de la societat és un sentiment, no pas el resultat d'un procés racional i un pacte explícit, i la societat s'organitza a partir de la família a causa de la necessitat d'assegurar i d'estabilitzar la possessió de bens.

Respecte a l'origen del govern, creu Hume que no hi ha prou amb la justícia natural per regular el comportament humà; altrament, no hagués calgut instituir governs que limitessin la llibertat. Al començament del seu assaig *De l'origen del govern*, afirma:

¹⁵ Opus cit. pàg. 115.

¹⁶ "Del contrato original", opus cit., pàg. 104.

¹⁷ HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, ed. de L.A. Selby-Bigge, 3, 2, 2, p. 485.

"L'home, nascut en el si d'una família, ha de mantenir la vida social per necessitat, inclinació natural i hàbit. Aqueixa mateixa criatura, a mida que progressa, es veu impel·lida a establir la societat política, a fi d'administrar justícia, sense la qual no pot haver-hi pau, seguretat ni relacions mútues"¹⁸.

La base de la institució governamental és, per tant, la seva **utilitat** que consisteix a establir i conservar la **justícia**, la qual considera l'objecte del govern, i tots els altres poders es troben subordinats en els seus fins a aquesta part de l'administració. I el deure de l'obediència s'inventa per tal d'apuntalar la justícia.

Hume creu que de fet és possible l'existència de societats sense govern, com es pot comprovar empíricament a les tribus d'Amèrica:

"L'estat de societat sense govern és un dels més naturals dels homes, i és el que subsisteix amb la conjunció de moltes famílies, i molt després de la primera generació. Res, sinó l'augment de les riqueses i possessions, va poder obligar els homes a abandonar-lo"¹⁹.

No obstant, el govern manté molt millor l'ordre social, ja que tendim a guardar més el nostre deure cap al magistrat que cap als nostres conciutadans.

Sense negar que el consentiment es dona en algunes (molt poques) ocasions, Hume constata que, per regla general, històricament, l'origen dels Estats rau en la **violència**: la usurpació i la conquesta; i llur manteniment es basa principalment en el **costum** i en la reflexió sobre les conseqüències desagradables de la desobediència.

Al seu assaig *De l'origen del govern* exposa el que, al seu parer, seria la gènesi històrica de l'autoritat. Conseqüent amb el seu relativisme, afirma que és *possible* que els primers rudiments de govern sorgissin a través de guerres entre diferents societats, circumstàncies en què destaquen més el valor i l'enginy personals i en què es dona una necessitat d'unitat entre els membres d'una societat. Com que en societats primitives l'estat de guerra és habitual, la gent s'acostuma a obeir a llur cap per la utilitat que els reporta l'obediència a la seva autoritat, i aquest costum fa que posteriorment, en temps de pau, segueixin obeint-lo, sobretot si està dotat de prudència i equitat per resoldre les controvèrsies entre els ciutadans. Un cop instal·lat al poder, un governant va adquirint rendes que el permeten de recompensar als òrgans de la seva administració i castigar a qui desobeeix. A partir d'aquest moment, la submissió ja no és voluntària, sinó exigida.

Per tant, si considerem un govern generat a partir d'un procés en què el poble va prenent consciència de la seva utilitat i obeeix voluntàriament, podríem dir que es fonamenta en una espècie de pacte. Però si per pacte o contracte entenem que els ciutadans, en un moment donat, acorden explícitament la instauració d'un govern, aquesta és una idea aliena a la filosofia de Hume, el qual considera que no hi ha cap prova històrica en aquest sentit. Tots els exemples històrics manifesten més aviat usurpació i conquesta, sense que existeixi un acord real i racional per part del poble. Hume assenyala una

¹⁸ HUME, David: "Del origen del gobierno", a *Ensayos políticos*, ed. Tecnos, pàg. 26.

¹⁹ HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, op. cit., 3, 2, 8, p.541.

dialèctica entre autoritat i llibertat en el si de tot govern. Creu que qualsevol govern comporta un sacrifici molt gran de la llibertat, però no considera desitjable un poder absolut que depengui del caprici del governant, sinó que es mostra partidari d'una divisió de poders entre diferents òrgans i amb "*lleis generals i uniformes, prèviament conegudes dels diversos òrgans i de tots els súbdits. En aquest sentit, cal admetre que la llibertat és la perfecció de la societat civil; però que l'autoritat ha de ser tinguda per essencial per a la seva existència*"²⁰, amb una primacia d'aquesta darrera en cas de conflicte entre ambdues.

3.4. L'obligació Política

Si com hem vist, l'obediència política no té les seves arrels en un consentiment del poble i en una promesa duta a terme a través d'un contracte social, cal buscar les bases en què es recolza. Hume destaca el fet que la gent que neix sota un règim governamental donat creu, generalment, que ha d'obeir el seu sobirà només pel fet de ser-ne súbdits. Però, segons el pensament de Hume, el deure d'obediència es recolza exclusivament en la utilitat i l'interès:

*"Aquest interès, crec que consisteix en la seguretat i la protecció de què mai gaudiríem si fóssim completament lliures i independents"*²¹.

Això comporta que si els governs fossin inútils, no haurien arribat a existir. I també se'n deriva que si tal utilitat o benefici deixa d'existir, acabarà l'obligació d'obediència:

*"Com l'interès és la justificació del govern, no pot existir l'un sense l'altre, i sempre que el magistrat civil porti la seva opressió a un extrem que resulti intolerable, des d'aquest moment, no estem obligats a sotmetre'ns a la seva autoritat. En cessar la causa, ha de cessar també l'efecte"*²².

No obstant, Hume admet la resistència només en ocasions extraordinàries, donats els greus perills de la insurrecció i que la disposició rebel d'un poble és una de les principals causes de la tirania. Pensa que el tiranicidi defensat per les antigues màximes, en comptes d'atemorir els tirans, els fa més cruels, i que per aquesta raó ha estat eliminat del dret de gents.

Per tant, allò més normal serà inculcar el deure d'obediència i preservar el remei extraordinari de resistència per a "*quan les coses arribin a tal extrem que només amb ella es pugui defensar la constitució*"²³. Hume creu que pot ser més normal la resistència en un sistema com el britànic que en una monarquia absoluta, perquè en aquesta darrera el monarca no té tantes temptacions d'extralimitar-se, donat que la seva ambició està més complida en no tenir tants de límits. Amb això no vull dir que Hume sigui partidari de l'absolutisme, ja que en els seus escrits es mostra a favor del sistema britànic.

²⁰ HUME, David: "Del origen del gobierno", a *Ensayos políticos*, ed. Tecnos, pàg. 29.

²¹ HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, 3,2,9, pp. 550-551.

²² *Treatise...*, 3, 2, 9, p. 551.

²³ "De la obediència passiva" a *Ensayos políticos*, ed. Tecnos, pàg. 118.

Ara bé, cal deixar clar a qui devem la nostra obediència, és a dir, qui són els dirigents legítims. Com que l'obediència no es basa en una promesa, no podem recórrer a la promesa original per esbrinar qui és el governant legítim. Encara admetent que en temps llunyans els membres d'una tribu decidissin lliurement sotmetre's a un dirigent concret, aquest fet no ens serveix per determinar qui és el monarca legítim en l'actualitat. Hume fa referència a diferents bases històriques o reals de legitimitat:

Una és la **possessió prolongada** del poder sobirà. Gairebé totes les cases reials han accedit al poder mitjançant la usurpació o la rebel·lió. Aquest títol *dubtós i incert* adquireix legitimitat amb el temps:

*"Només el temps proporciona solidesa al seu dret i, operant de forma gradual en la ment dels homes, els fa reconciliar-se amb la idea d'autoritat que els sembla justa i raonable"*²⁴.

Una altra és la **possessió actual**, encara que aquesta no es remunti al passat històric, si respon a l'interès de la societat:

*"El dret a l'autoritat no és més que la constant possessió de l'autoritat mantinguda per les lleis de la societat i l'interès dels homes"*²⁵.

També n'assenyala d'altres com el **dret de conquesta**, el **dret de successió** i les **lleis positives** que estableixin una determinada forma de govern.

Hume es mostra escèptic sobre els títols de legitimitat davant de l'experiència històrica i conclou que en general l'obligació política ens lliga al govern per causa de l'interès i de les necessitats socials, però que la seva atribució a un determinat monarca és *incerta i dubtosa*. Dir que el govern absolut no és un govern civil, com fa Locke, no té sentit si de fet és acceptat com a legítim. La mateixa inutilitat té discutir si Guillem d'Orange tenia dret a la successió al tron. És més, Locke, que desitjava justificar la revolució de 1688, no ho va poder fer amb la seva teoria del contracte social, ja que no es va comptar amb el consentiment del poble, però de fet Guillem d'Orange i els seus successors van ser acceptats.

La raó de l'obediència al govern, per tant, es pot resumir en una sola frase: *Perquè altrament no podria subsistir la societat*²⁶.

4. Els Principis del Govern

A l'assaig *Dels primers principis del govern* afirma que els governants només es poden recolzar en l'opinió i aquesta pot ser de dues classes:

La primera és l'opinió basada en l'**interès**, la qual es deriva dels avantatges generals que proporciona el govern. Aquesta opinió és variable, tal com assenyala en l'assaig *Si el govern britànic s'inclina més a la monarquia absoluta o a una república*, en el qual manifesta que l'opinió dels britànics ha canviat sobtadament en els darrers cinquanta

²⁴ *Treatise...*, 3, 2, 10, p. 556.

²⁵ *Treatise...*, 3, 2, 10, p. 557.

²⁶ "Del contracte original", a *Ensayos políticos*, ed. Tecnos p. 110.

anys per raó del progrés de les llums i de la llibertat, tot alliberant-se de supersticions pel que fa a l'autoritat.

La segona és l'opinió basada en el dret, on Hume distingeix dues modalitats: el **dret al poder**, que es basa en l'afecció al govern tradicional, i el **dret de propietat**, que té gran influència en la matèria, encara que no tan determinant com sostenia Locke.

En resum, els primers principis dels governs i la base de l'autoritat són l'interès públic, el dret al poder i el dret de propietat.

Juntament amb aquests principis Hume en distingeix tres de secundaris: l'egoisme, la por i l'afecte, que tenen influència, però el govern no es pot basar exclusivament en un d'ells. Per l'egoisme s'esperen recompenses i favors i aquesta esperança pot augmentar el poder, però aquest no es pot derivar d'ella. El mateix passa amb els altres dos: abans d'inspirar por o afecte, el governant ha d'estar investit d'autoritat, i el que inspira por ha de comptar amb l'opinió dels seus adeptes, altrament no es podria sostenir en el poder per la seva sola força.

Un govern pot ser durador encara que el poder i la propietat no coincideixin; però si la constitució els atorga alguna mena de poder, les persones que posseeixen gran part de la propietat poden anar augmentant el seu pes polític fins que poder i riquesa coincideixin, com ha estat el cas de la Cambra dels Comuns a Anglaterra.

5. Conclusió

El primer punt a remarcar a la teoria política de Hume és la coherència que existeix amb la filosofia general de l'autor. La seva cautela lingüística abans d'expressar les seves opinions manifesta el seu relativisme i escepticisme o, si més no, el seu afany per demostrar la seva actitud no dogmàtica. Aquest tarannà es fa palès també a l'hora de prendre partit o, millor dit, de no prendre'n, ja que mostra una postura crítica tant amb els *whigs* com amb els *tories*, per acabar indicant que llurs diferències ja no són tan irreconciliables a l'època del nostre autor. L'estil crític és constant en tots els temes que tracta, fins i tot irònica, amb un fi sentit de l'humor que fa més agradable la lectura.

Congruent també amb l'empirisme, cal destacar la importància que dóna a les dades positives, en aquest cas històriques, que li serveixen per refutar les doctrines filosòfiques especulatives i no confirmades pels fets, com és el cas del contractualisme i el iusnaturalisme. En lloc de llurs explicacions col·loca Hume el sentiment d'interès o d'utilitat. L'exposició de fets històrics constitueix també el punt de partença de les seves pròpies opinions.

Una segona observació és el realisme polític de Hume. Lluny de plantejar un ideal polític, basat en la raó, se centra més aviat en allò que de fet ocorre o en allò que tothom pensa. Això no vol dir que no tingui els seus propis punts de vista o preferències, sinó que té una mentalitat positivista. Per exemple, destaca que la major part dels governs han estat fundats en la violència (ja sigui la usurpació, la rebel·lió o la conquesta) i si l'autoritat resultant no és clarament tirànica o opressiva i serveix als interessos de la comunitat, se l'acaba acceptant com a legítima. El mateix passa amb el problema de la legitimitat; rebutja les construccions abstractes que estableixen *a priori* un ideal al qual s'ha d'adaptar la realitat i, en canvi, estudia quins són els títols de legitimitat d'autoritat que de fet són acceptats.

En suma, Hume es mostra més interessat pel ser que per l'haver de ser, és a dir per la comprensió dels fets històrics que per la construcció d'un Estat ideal, amb l'única excepció de l'assaig *Idea d'una república perfecta*. Tot i així, cal matisar. En aquest mateix assaig marca les distàncies amb les teories utòpiques:

*"Tots els plans de govern que suposen grans reformes en els costums són purament imaginaris. Aquest caràcter tenen la República de Plató i la Utopia de sir Thomas Moore"*²⁷.

I el que presenta en l'esmentat assaig són unes reformes que caldria introduir a la constitució, basades en llur utilitat i no pas en la deducció a partir de principis apriorístics. En aquest sentit, contrasta amb el pensament de la seva època i, al mateix temps, és la font de què beu el pensament anglosaxó posterior.

De les seves crítiques a la teoria del dret diví, del contractualisme i de l'idealisme, podem extreure la seva visió empirista. És contrari a tota deducció racional²⁸ a partir de certs principis abstractes, ja siguin innats o ja siguin autoevidents i, en canvi, és partidari del mètode inductiu: a través de l'observació empírica i de l'anàlisi de les dades històriques, esbrinar com va sorgir l'Estat i quines són les formes més útils i convenients d'organització política.

Respecte tots aquests aspectes, la seva teoria és coherent i plena de sentit comú i d'una gran lucidesa, especialment en les seves crítiques i el seu estil mordaç. Però, també en consonància amb el seu relativisme, els seus punts de vista particulars es mostren ambigus, de vegades contradictoris i mancats de determinació, sobretot respecte a la seva postura política, titubejant entre la monarquia i la república, entre els *tories* i els *whigs*, entre l'absolutisme i la llibertat, sempre cercant un equilibri, un terme mig, una postura conciliadora que també sembla una mica utòpica.

El seu realisme polític el porta a defensar fins a cert punt (ja que en proposa reformes) la realitat del seu país i el seu moment històric. Em resum, podríem afirmar que és partidari d'un règim constitucional, amb divisió de poders i sota l'imperi de la llei (contra l'arbitrarietat de l'absolutisme²⁹, encara que el prefereix a la república³⁰), amb la necessitat primordial de garanties judicials i amb un recolzament de l'opinió, que acaba sent una opinió qualificada, és a dir, un sufragi censatari³¹, encara que amb matisos³². Per tant, tal com s'aprecia a *De la independència del Parlament*, cal tot un sistema de

²⁷ "Idea de una república perfecta", a *Ensayos políticos*, ed. Tecnos, pàg. 129.

²⁸ "La raó és guia tan incerta que estarà sempre exposada al dubte a la controvèrsia." ("Del acuerdo entre los partidos", opus cit. pàg. 122).

²⁹ "Havent, per tant, intentat en aquest assaig comparar de ple la llibertat civil amb el govern absolut, i mostrar els grans avantatges de la primera sobre el segon..." ("De la libertad civil", opus cit. pàg. 67). "El poder arbitrari és sempre opressiu i envilidor" ("Del origen y progreso de las artes y las ciencias", opus cit. pàg. 78).

³⁰ "Aquí he de declarar amb franquesa que, encara que la llibertat sigui preferible a l'esclavitud en la immensa majoria dels casos, abans preferiria veure en aquesta illa una monarquia absoluta que una república" ("Si el gobierno británico se inclina más a la monarquía absoluta o a una república", opus cit. Pàg. 41).

³¹ "... les eleccions anyals en les quals, a més a més no participa una xusma indiscriminada – que no altra cosa són els nostres electors anglesos-, sinó homes de fortuna i educació" ("Idea de una república perfecta", opus cit. Pàg. 136).

³² "En un govern obert, modelat amb mestria, hi ha àmbit sobrat per destil·lar la democràcia, des del baix poble, que pot ser admès a les eleccions primàries" (opus cit., pàg. 141).

controls, prevencions i contrapesos polítics per tal de fer que cadascú, malgrat el seu egoisme³³, contribueixi al bé comú.

Podem observar també ambigüitat en la seva concepció de la naturalesa humana, dotada naturalment de *sympathy*, un impuls que porta cap a la sociabilitat natural i, per una altra banda, egoista i ambiciosa i cercant la pròpia utilitat i conveniència. Tanmateix, crec que aquesta ambigüitat o contradicció es dona realment en l'ésser humà i Hume el que fa és aixecar-ne acta, descriure el que és i no el que hauria de ser. La indeterminació política de Hume deixa una mena de buit en el lector que espera trobar el que Hume no vol donar: un projecte polític de futur. I dic que no el vol donar perquè la seva indeterminació és conscient i, en un moment del llibre, fa que ens adonem del que he dit a la introducció: que Hume sent la filosofia com una interrogació constant i una actitud crítica. I és quan, al seu assaig *Del contracte original* escriu: "*Però els filòsofs que han abraçat un partit (si és possible tal contradicció)...*"³⁴. Així que, finalment, el buit queda explicat i seguim amb les preguntes obertes.

³³ "Els escriptors polítics han establert com a màxima que, en elaborar un sistema d'Estat i fixar els diversos contrapesos i cauteles constitucionals, cal suposar que tot home és un brivall i no té altre fi en els seus actes que l'interès personal. Mitjançant aquest interès hem de governar-lo, i amb ell com a instrument obligatori, malgrat la seva insaciable avarícia i ambició, a contribuir al bé públic" (opus cit. Pàg. 30).

³⁴ Op. Cit. Pàg. 99.

El Origen del Estado y la Obediencia Civil en Hume

Por: Mª Cinta Espuny Domingo

1. Introducción

David Hume no es especialmente conocido como un escritor político, a pesar de que su interés personal por la política ocupó gran parte de su actividad intelectual.

Este artículo pretende analizar este aspecto del filósofo y, por razones de espacio, se centra principalmente en la recopilación de textos traducidos al castellano con el título de *Ensayos políticos*, publicado por la editorial Tecnos, que presenta ensayos procedentes del volumen de 1741 (*Essays Moral and Political*) y del primero de la recopilación de 1758 (*Essays Moral, Political and Literary*). Se trata de un libro que recoge las opiniones de Hume sobre acontecimientos históricos y acerca de problemas de la situación política de su tiempo. Cada ensayo tiene su integridad y lógica interna, sin que exista una continuidad o un orden entre ellos. Me he detenido en el estudio de la reflexión humeana sobre el origen del Estado, que incluye la crítica a teorías anteriores sobre el mismo tema y también en el análisis del fundamento de la obediencia civil y, por tanto, del derecho de resistencia.

El hecho por el cual la filosofía política de Hume es poco conocida o ha sido poco tratada se debe a diversos motivos. Sin pretender ser exhaustiva, señalaré algunos. En primer lugar, no se trata de una teoría política sistemática, sino de diferentes escritos sobre temas variados de interés actual en la época del autor, o bien de análisis histórico. En segundo lugar, tampoco nos encontramos ante de una teoría política en el sentido usual de la expresión, ya que se refiere a temas concretos, sin abordar una teoría general. Tampoco presenta un ideal político definitivo, excepción hecha del ensayo *Idea De Una República Perfecta*, donde presenta una forma de organización ideal del Estado para Gran Bretaña, centrado principalmente en la división administrativa y en el sistema electoral, dejando claro de antemano que las teorías que pretenden cambiar la manera de ser de la gente no constituyen más que fantasías; Por tanto, nos encontramos ante una propuesta de reformas prácticas, más que con la elaboración de una teoría ideal sobre el Estado. En tercer lugar, cabe señalar el relativismo y escepticismo de Hume, congruente con su pensamiento filosófico, que hace que no encontremos respuestas definitivas, sino más bien preguntas y críticas, lo cual impide o dificulta un tratamiento sistemático del tema, como he dicho al inicio. Finalmente, y en su línea antidogmática, conviene destacar su lenguaje ambiguo y contenido a la hora de abordar estos temas, con expresiones como "a veces", "quizá", "por mi opinión interesada, entiendo...", "por lo que a mí respecta, me sentiré siempre más inclinado a...", "uno diría que..." y otras similares, las cuales, juntamente con contradicciones más o menos aparentes, hacen rehuir al lector que busca verdades definitivas, pero atraen a quienes vemos la filosofía como una interrogación constante, una actitud crítica ante la vida y como un estar siempre en camino.

2. Ciencia Política

Hume se plantea la cientificidad de la política. Las proposiciones referentes a la moral y a la política, similarmente a las cuestiones de hecho, no nos pueden ofrecer una certeza absoluta, sino, como mucho, verosimilitud, ya que tanto las unas como las otras contienen factores (llamados por Hume *convenciones*) que no pueden demostrarse. Los valores sociales como la justicia o la libertad comportan convenciones que se tienen que referir a su utilidad o a las motivaciones humanas o propensiones a la acción; y es por esto por lo que la razón no puede crear por sí misma obligaciones en el ámbito de la moral o la política³⁵. Además, una de las tesis fundamentales de Hume, de gran aceptación en la filosofía moral y política posterior es que *"del ser no se puede derivar ningún deber ser"*³⁶. Por tanto, queda descartada, en principio, cualquier forma de cientificidad referente al deber ser. De ahí su realismo político.

A pesar de ello, Hume incluye la política dentro de la categoría de ciencia, aunque, como señala Josep M. Colomer³⁷ la cientificidad no estará basada en el objeto (sobre el cual no se puede alcanzar verdades absolutas o leyes necesarias), sino en el método, y éste es el método experimental de la ciencia moderna, que Hume quiere introducir en las ciencias humanas. Se puede construir máximas generales e hipótesis explicativas y, dentro de ciertos límites, también predicciones, pero siempre puede ocurrir lo inesperado; por esto afirma en su ensayo *Of some Remarkable Customs* que *"en política, hay que establecer todas las máximas generales con gran precaución"*.

En su ensayo *"Que la Política puede ser reducida a Ciencia"* defiende el carácter científico de la política frente a las variaciones del carácter de los gobernantes:

*"Tan grande es la fuerza de las leyes, y de las diversas formas de gobierno, y tan escasa su dependencia del humor y el temperamento de los hombres, que a veces se puede deducir de ellas consecuencias casi tan generales y ciertas como las de las ciencias matemáticas"*³⁸.

Dado que en política nos encontramos principalmente con hechos, la ciencia política no gozará de la misma certeza que las matemáticas, de ahí la precaución que transparenta su lenguaje. Más escéptico se muestra Hume en su ensayo *De la Libertad Civil* sobre la posibilidad de elaborar una teoría política con afirmaciones generales:

*"Me inclino a sospechar que el mundo es aún demasiado joven para establecer en política un número considerable de verdades generales capaces de conservar su valor ante la posteridad. Nuestra experiencia no alcanza ni a tres mil años; de modo que, no sólo el arte de razonar es aún imperfecto en esta ciencia, como en todas las demás, sino que nos falta materia suficiente sobre la que ejercitarlo"*³⁹.

³⁵ SABINE, George H. *Historia de la Teoría Política*. F.C.E. México, 1965, págs. 441-442

³⁶ Llamada por Hare "ley de Hume".

³⁷ COLOMER, Josep. M.: *"Ilustración y liberalismo en Gran Bretaña"*, en Fernando Vallespín ed., *Historia de la Teoría Política*, vol. 3. Alianza editorial. Madrid 1991.

³⁸ HUME, David: "Que la Política Puede ser reducida a Ciencia", en *Ensayos políticos*, Ed. Tecnos. Barcelona, 1987, pág. 9.

³⁹ "De la libertad civil", opus cit. pág. 66.

Y en su ensayo sobre el contrato originario deja claro que *la ciencia política da pocas reglas que no admitan excepciones*.

En el campo de la moral, Hume está convencido de que la razón no nos puede aportar una guía segura para la acción, ya que se encuentra al servicio de las motivaciones pasionales de los individuos. Entonces, lo que hay que tener en cuenta son las consecuencias de nuestras acciones: una acción será virtuosa o viciosa en función de si sus consecuencias nos producen un sentimiento de aprobación o de censura, es decir, según lo estimemos más o menos útil o agradable. Los juicios de valor, de manera parecida a los juicios causales, no se basan en la razón, sino, como hemos visto, en convenciones debidas a lo que la gente considera útil.

No obstante, como señala Truyol Serra⁴⁰, Hume se distancia del utilitarismo de su tiempo, ya que lo considera demasiado simplista. Podríamos decir que Hume da un sentido diferente al utilitarismo. En efecto, la gente no es tan calculadora y el egoísmo no es el único factor que la motiva, sino que hay que tener en cuenta las pasiones y los sentimientos (entre los cuales figura principalmente el de simpatía), de los cuales surge el sentido moral. La gente es calculadora en la medida que no entran en juego sus impulsos y pasiones; pero el impulso choca con el egoísmo tanto como la benevolencia.

Esta tendencia crítica y antidogmática, así como el utilitarismo humeano a la hora de establecer valoraciones, se traslada a su teoría política: "*Una constitución sólo es buena en cuanto proporciona un remedio contra la mala administración*"⁴¹

Hume actúa inductivamente, a través del análisis de hechos históricos concretos, elabora máximas generales:

*"Podemos, pues, tener por axioma universal en política que un príncipe hereditario, una nobleza sin vasallos y un pueblo que vota a través de sus representantes forman la mejor monarquía, aristocracia y democracia"*⁴².

Y añade otros principios, como que los gobiernos libres son los más felices para aquellos que participan de la libertad, pero los más opresores para los territorios conquistados, o que se precisan unas buenas leyes que regulen la administración y las instituciones públicas para frenar *la natural depravación humana*, asegurar la libertad y satisfacer el bien público.

Como consecuencia de este método empírico y eminentemente práctico, Hume crítica duramente las doctrinas que defienden una moral absoluta, como la teoría del derecho divino, el iusnaturalismo y el contractualismo.

3. Origen del Estado

Hume analiza los dos sistemas especulativos en que pretenden apoyarse los dos partidos "*en los cuales esta nación se encuentra dividida*", los *tories* que defienden el origen divino del gobierno, al que consideran, por tanto, sagrado e inviolable, y los

⁴⁰ TRUYOL Y SERRA, Antonio: *Historia de la Filosofía del Derecho y del Estado*. Revista de Occidente. Madrid. Pág. 250.

⁴¹ "Que la Política puede ser reducida a Ciencia", opus cit. , pág. 18.

⁴² op. cit. pág. 11.

whigs, que se basan en la doctrina contractualista de John Locke. Hume cree que ambos sistemas son verdaderos en cierta manera, pero en un sentido diferente del que creen sus defensores.

3.1. Crítica a la Teoría del Derecho Divino

Si la teoría del conocimiento de Hume tiene como resultado una crítica a la metafísica, en el ámbito político demuele la teoría del origen divino del poder que otorga carácter religioso a la obediencia pasiva (en el sentido de considerar el gobierno sagrado por muy tiránico que sea) y socava los principios del iusnaturalismo, el cual pretende deducir racionalmente los mismos.

En cuanto a la teoría sobre el origen divino de todo gobierno, cree que no puede ser negada por quien crea en la Providencia. "*Dado que a la raza humana le es imposible subsistir, al menos en condiciones que merezcan la pena, sin el amparo de un gobierno*"⁴³, entonces hay que suponer que Dios lo ha puesto para el bien de las criaturas. No obstante, Hume opina que un soberano en concreto no tiene más derecho que otro, o que un usurpador o un ladrón o un pirata, o cualquier otra forma de autoridad (como la de un guardia, dice), ya que todas podrían derivarse del plan providencial dirigido hacia fines superiores y secreto para los hombres. El recurso al principio metafísico sirve, por tanto, para legitimar no sólo el poder del soberano, sino también el de autoridades inferiores. Así, "*no hay de confundir la larga duración de ciertas instituciones (...) con su interna necesidad lógica, natural o metafísica*"⁴⁴.

Es decir, que aún aceptando la premisa de la providencia divina, Dios sería el origen del gobierno en el sentido de que nos ha hecho de tal manera que nos resulta útil y ventajoso dotarnos de una autoridad política; pero para decidir qué tipo de gobierno conviene más, tendríamos que recurrir a criterios distintos.

3.2. Crítica a las Teorías Contractualistas

Hume parece dispuesto a admitir que, en un principio, en los grupos humanos más antiguos, el gobierno podría haber surgido de un pacto (en cuyo caso tal acuerdo no tendría nada que ver con las sociedades modernas), dado que los hombres no son tan diferentes entre ellos hasta que la educación los cultiva, y que solamente su consentimiento los podría sujetar a una autoridad. Pero nuestro autor no va más allá a la hora de admitir la teoría del contrato social, sino que afirma que empírica e históricamente es falso que haya existido alguna vez un estado de naturaleza y un contrato social.

*"Es muy dudoso que una situación como la de la naturaleza humana existiese, o si existió, que se prolongara lo suficiente como para merecer el nombre de estado. Los hombres nacieron, por lo menos, en un estado familiar"*⁴⁵.

⁴³ "Del contrato original", opus cit., pág. 98.

⁴⁴ ZANFARINO, Antonio: *Il pensiero politico dall'umanesimo all'illuminismo*. Montaro editore, 1991. Pág. 429.

⁴⁵ HUME, David: *An Enquiry Concerning The Principles Of The Moral*, ed. de L.A. Selby-Bigge, 3, 1, 151, p. 190. (La traducción de las notas a partir del original inglés o italiano es de la autora de este artículo, M.C.E.D.)

Niega, por tanto, Hume la noción de estado de naturaleza porque los seres humanos son esencialmente sociables y lo que es natural es la sociabilidad humana. Por tanto, Hume defiende, como Aristóteles, que el hombre es un ser naturalmente social. Los hombres se asocian y son gobernados antes de definir contractualmente su forma de asociación y de gobierno. Además, señala Hume la ambigüedad del concepto de "estado de naturaleza" en Locke, estado pacífico pero precario y que por esto necesita del Estado. Hume piensa que si los individuos fueran portadores de derechos naturales y respetuosos entre sí, no hubiera sido necesaria la sujeción a una autoridad ni habrían constituido otra forma de gobierno que la fundada en el consentimiento y con participación de todos los miembros de la sociedad, y habrían permanecido en un estado de libertad total. Pero tal estado de perfección es superior a la naturaleza humana, y lo que nos muestra la experiencia es que raramente los gobiernos se fundamentan en el consentimiento de los ciudadanos.

Cree Hume que es posible que en sociedades primitivas, algún hombre, con la ayuda de la fuerza armada y debido a una situación constante de guerra, se hubiera instituido como jefe de la tribu, y los miembros del grupo, por la costumbre de obedecerlo o por la utilidad de su mando, hubieran consentido su autoridad; pero este consentimiento debería ser muy imperfecto, ya que se trataría de una aquiescencia habitual y voluntaria y, por tanto, precaria y no se puede decir que constituyese un gobierno civil. No obstante, las teorías contractualistas van más lejos y afirman que el gobierno no sólo nació del consentimiento, sino que éste sigue siendo su único fundamento y que los ciudadanos deben obediencia al príncipe en virtud de una promesa que se entiende siempre como condicional.

Hume remarca que la experiencia histórica nos demuestra más bien lo contrario: que por todo el planeta se puede observar a príncipes que consideran a los súbditos como una propiedad suya y que su derecho de soberanía, que proviene de la conquista o de la sucesión, es inalienable. Y la mayor parte de los ciudadanos están habituados a obedecerlos sin saber, ni siquiera plantearse, las causas.

"Si fuerais a predicar, a la mayoría de las partes del mundo, que las relaciones políticas se basan de modo exclusivo en el consentimiento voluntario o la promesa mutua, el magistrado no tardaría en encerraros como sediciosos por atentar contra la obediencia debida, si antes vuestros amigos no os hacían callar como a alguien que delira, por afirmar tales absurdos"⁴⁶.

Hume subraya que no se encuentra ninguna evidencia histórica ni ningún rastro en toda la tierra del contrato original. Es más, si éste hubiera existido, no obligaría a las siguientes generaciones, las cuales no han intervenido en el pacto, ya que los hombres (a diferencia de las mariposas) no se reproducen en bloque por generaciones, para poder actualizar el contrato, y Hume cree que no sería propio de un escritor republicano (como los que defienden tal teoría) afirmar que el consentimiento de los padres obliga a los hijos.

Además, si la obligación de obediencia cívica se derivara del deber de cumplir un pacto, cabría preguntarse de dónde surge esta última obligación. Para

⁴⁶ HUME, David: "Del Contrato Original", en *Ensayos Políticos*, ed. Tecnos pág. 101.

Hume, el deber de obediencia política y el deber de cumplir los pactos son diferentes y no se puede derivar uno del otro.

Hume recalca que casi todos los gobiernos que existen o que se conocen históricamente han tenido su origen en la usurpación o en la conquista, o en ambas, y han sometido a los súbditos por la fuerza y el miedo. Hume analiza también otros hechos históricos, como por ejemplo la posibilidad más leve en que un gobernante extranjero puede acceder al trono de una nación, como es por razón de matrimonio o de un testamento; tampoco estos casos resultan muy honrosos para los ciudadanos, ya que se los considera como una dote o como un legado.

Por ejemplo, en la Revolución inglesa, que afectó sólo a una parte del gobierno -la monarquía-, la sucesión fue decidida sólo por setecientas personas. Y en el caso de la democracia ateniense, las leyes eran votadas tan sólo por el diez por ciento de las personas que debían acatarlas y, además, los atenienses obligaron por la fuerza a algunas ciudades a ingresar a su liga. En suma, según Hume es la fuerza la que disuelve los gobiernos y origina otros nuevos. Una vez establecido el gobierno, se obedece por miedo o por necesidad y, con el tiempo, la gente se habitúa a considerar como legítimos a aquellos gobernantes que en principio veía como usurpadores, y también a sus sucesores.

Para Hume, ambos conceptos, estado de naturaleza y contrato social, no son más que construcciones hipotéticas que sirven para justificar el consenso a los Estados realmente existentes y el derecho de rebelión. Respecto a este último, Hume lo cree sin sentido, ya que, según él, para la mayoría de los ciudadanos el derecho de desobediencia o rebelión sería lo mismo que la posibilidad de un navegante forzoso de arrojarse al mar. No se puede decir, por tanto, que por el hecho de vivir en los dominios de un príncipe y no marchar, se ha dado un consentimiento tácito, ya que no queda otro remedio:

"¿Podemos afirmar en serio que un pobre campesino o artesano es libre de abandonar su país, cuando no conoce la lengua o las costumbres de otros y vive al día con el pequeño salario que gana? Sería como si afirmásemos que, pues sigue en el barco, un hombre consiente libremente en obedecer a su capitán, aunque lo llevaron a bordo mientras dormía, y para dejar el navío tendría que saltar al mar y perecer"⁴⁷.

A pesar de que el pueblo lo acepte de buen grado, no es su consentimiento lo que hace soberano al príncipe.

Las teorías contractualistas pretenden legitimar el Estado por su origen; pero esto tampoco quiere decir que la obediencia al Estado constituido sea verdaderamente libre ni que éste sea el que mejor satisfaga las necesidades sociales, antes al contrario, esto es un dato que se deberá comprobar empíricamente. Por tanto, sería necesario buscar un **criterio de legitimación** del poder que se derive de la propia opinión de los ciudadanos⁴⁸.

⁴⁷ "Del Contrato Original", opus cit., pág. 105.

⁴⁸ Ver apartado 4.

Para concluir su ensayo sobre el contrato original, Hume ofrece una "refutación más formal o, por lo menos, más filosófica":

Distingue dos tipos de deberes morales: los que se cumplen por un instinto o un impulso naturales y los que se cumplen por sentido de la obligación. A la primera clase pertenece el amor a los hijos, la gratitud a quien nos ayuda o la compasión por los desgraciados; cuando comprobamos la utilidad de ciertos instintos para la vida social, experimentamos un sentimiento de aprobación moral. Los segundos surgen de la observación de las necesidades sociales y de la imposibilidad de mantener la sociedad si estos deberes no se cumplen; entre éstos se incluye la justicia, el respeto por los bienes ajenos, la fidelidad y el cumplimiento de las promesas, los cuales sólo son acatados, en contra del natural egoísmo humano, porque en caso contrario no subsistiría la sociedad.

Lo mismo ocurre con el deber político o civil de la obediencia. Por instinto natural tenderíamos a otorgarnos una libertad total y a dominar a los otros, tendencias que refrenamos porque la experiencia y la reflexión nos lo muestra como más útil. En consecuencia, nos sometemos por nuestros propios intereses y necesidades, "los hombres no podrían vivir en sociedad o, por lo menos, en una sociedad civilizada, sin leyes y magistrados". Así, desde el punto de vista de Hume, la obligación no se deriva de un deber natural de cumplir una promesa, sino que este deber se deriva de una necesidad de preservar la sociedad.

"El único pasaje que encuentro en los antiguos en el que la obligación de obedecer al gobierno se deriva de una promesa se lee en el Critón de Platón, donde Sócrates se niega a escapar de la cárcel porque había prometido tácitamente obedecer las leyes. Extrae así una consecuencia de obediencia pasiva a lo tory del principio whig del contrato original"⁴⁹.

3.3. El Origen del Gobierno

Una vez recogidas sus críticas a la teoría del origen divino de la autoridad política y a la del contrato social, hay que analizar el punto de vista del propio Hume.

"No es mi intención excluir el consentimiento del pueblo como justa causa del gobierno. Donde se da es sin duda la mejor y la más sagrada. Lo que afirmo es que se da muy rara vez, y casi nunca plenamente; y, en consecuencia, hay que admitir otros fundamentos para el gobierno"⁵⁰.

Como hemos visto anteriormente, el ser humano es sociable por naturaleza y nace en el seno de alguna forma de sociedad, como la familia. Ahora bien, la sociedad organizada tiene su origen en su utilidad y constituye el remedio a los problemas que supondría su ausencia:

"La sociedad proporciona el remedio para los tres inconvenientes siguientes. Aumenta nuestro poder por la conjunción de las fuerzas dispersas; aumenta nuestra habilidad por el reparto de las funciones; disminuye nuestro peligro

⁴⁹ Opus cit. pág. 115.

⁵⁰ "Del Contrato Original", opus cit., pág. 104.

*ante el azar y los accidentes por el apoyo mutuo que se prestan los unos a los otros. Es por estas tres ventajas de la fuerza, la habilidad y la seguridad por lo que la sociedad es beneficiosa*⁵¹.

De todas formas, esta utilidad de la sociedad es un sentimiento, no el resultado de un proceso racional y un pacto explícito, y la sociedad se organiza a partir de la familia a causa de la necesidad de asegurar y de estabilizar la posesión de bienes.

Respecto al origen del gobierno, cree Hume que no basta con la justicia natural para regular el comportamiento humano; de otra forma, no hubiera sido necesario instituir gobiernos que limitaran la libertad. Al inicio de su ensayo *Del Origen del Gobierno*, afirma:

*"El hombre, nacido en el seno de una familia, ha de mantener la vida social por necesidad, inclinación natural y hábito. Esa misma criatura, a medida que progresa, se ve impelida a establecer la sociedad política, a fin de administrar justicia, sin la cual no puede haber paz, seguridad ni relaciones mutuas"*⁵².

La base de la institución gubernamental es, por tanto, su **utilidad** que consiste en establecer y conservar la **justicia**, la cual Hume considera el objeto del gobierno, y los otros poderes se encuentran subordinados en sus fines a esta parte de la Administración. El deber de la obediencia se inventa luego para apuntalar la justicia.

Hume cree que de hecho es posible la existencia de sociedades sin gobierno, como se puede comprobar empíricamente en las tribus de América:

*"El estado de sociedad sin gobierno es uno de los más naturales de los hombres, y es el que subsiste con la conjunción de muchas familias, y mucho después de la primera generación. Nada, sino el aumento de las riquezas y posesiones, pudo obligar a los hombres a abandonarlo"*⁵³.

No obstante, entiende Hume que el gobierno mantiene mucho mejor el orden social, ya que los ciudadanos tendemos a guardar más nuestro deber hacia el magistrado que hacia nuestros conciudadanos.

Sin negar que el consentimiento se da en algunas (muy pocas) ocasiones, Hume constata que, por regla general, históricamente, el origen de los Estados radica en la **violencia**: la usurpación y la conquista; y su mantenimiento se basa principalmente en la **costumbre** y en la reflexión sobre las consecuencias desagradables de la desobediencia.

En su ensayo *Del Origen del Gobierno* expone lo que, a su parecer, sería la génesis histórica de la autoridad. Consecuente con su relativismo, afirma Hume que es *posible* que los primeros rudimentos de gobierno surgieran a través de guerras entre diferentes sociedades, circunstancias en que destaca más el valor y el ingenio personales y en que se da una necesidad de unidad entre los miembros de una sociedad. Como en las sociedades primitivas el estado de

⁵¹ HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, ed. de L.A. Selby-Bigge, 3, 2, 2, p. 485.

⁵² HUME, David: "Del Origen del Gobierno", en *Ensayos Políticos*, ed. Tecnos, pág. 26.

⁵³ HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, op. cit., 3, 2, 8, p.541.

guerra es habitual, la gente se acostumbra a obedecer a su jefe por la utilidad que les reporta el acatamiento a su autoridad, y esta costumbre hace que posteriormente, en tiempo de paz, sigan obedeciéndolo, sobre todo si está dotado de prudencia y equidad para resolver las controversias entre los ciudadanos. Una vez instalado en el poder, un gobernante va adquiriendo rentas que le permiten recompensar a los órganos de su administración y castigar a quien desobedece. A partir de este momento, la sumisión pasa de ser voluntaria a ser exigida.

Por tanto, si consideramos un gobierno generado a partir de un proceso en que el pueblo va tomando conciencia de su utilidad y obedece voluntariamente, podríamos decir que se fundamenta en una especie de pacto. Pero si por pacto o contrato entendemos que los ciudadanos, en un momento dado, acuerdan explícitamente la instauración de un gobierno, ésta es una idea ajena a la filosofía de Hume, el cual considera que no hay ninguna prueba histórica en este sentido. Todos los ejemplos históricos manifiestan más bien usurpación y conquista, sin que exista un acuerdo real y racional por parte del pueblo.

Hume señala una dialéctica entre autoridad y libertad en el seno de todo gobierno. Cree que cualquier gobierno conlleva un sacrificio muy grande de la libertad, pero nuestro autor no considera deseable un poder absoluto que dependa del capricho del gobernante, sino que se muestra partidario de una división de poderes entre diferentes órganos y con *"leyes generales y uniformes, previamente conocidas de los diversos órganos y de todos los súbditos. En este sentido, debe admitirse que la libertad es la perfección de la sociedad civil; pero que la autoridad ha de ser tenida por esencial para su existencia"*⁵⁴, con una primacía de esta última en caso de conflicto entre ambas.

3.4. La Obligación Política

Si como hemos visto, la obediencia política no tiene sus raíces en un consentimiento del pueblo y en una promesa llevada a cabo a través de un contrato social, hay que buscar las bases en que se apoya. Hume destaca el hecho de que la gente que nace bajo un régimen gubernamental dado cree, generalmente, que ha de obedecer a su soberano sólo por el hecho de ser súbditos suyos. Pero, según el pensamiento de Hume, el deber de obediencia se apoya exclusivamente en la utilidad y el interés:

*"Este interés, creo que consiste en la seguridad y la protección de que nunca gozaríamos si fuésemos completamente libres e independientes"*⁵⁵.

Esto comporta que si los gobiernos fueran inútiles, no habrían llegado a existir. Y también se deriva de ello que si tal utilidad o beneficio deja de existir, acabará la obligación de obediencia:

"Como el interés es la justificación del gobierno, no puede existir el un sin el otro, y siempre que el magistrado civil lleve su opresión a un extremo que

⁵⁴ HUME, David: "Del Origen del Gobierno", en *Ensayos Políticos*, ed. Tecnos, pág. 29.

⁵⁵ HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, 3,2,9, pp. 550-551.

*resulte intolerable, desde este momento, no estamos obligados a someternos a su autoridad. Al cesar la causa, ha de cesar también el efecto*⁵⁶.

No obstante, Hume admite la resistencia sólo en ocasiones extraordinarias, dados los graves peligros de la insurrección y que la disposición rebelde de un pueblo es una de las principales causas de la tiranía. Piensa que el tiranicidio defendido por las antiguas máximas, en lugar de atemorizar a los tiranos, los hace más crueles, y que por esta razón ha sido eliminado del derecho de gentes.

Por tanto, lo más normal será inculcar el deber de obediencia y preservar el remedio extraordinario de resistencia para "*cuando las cosas llegan a tal extremo que sólo mediante ella pueda ser defendida la constitución*"⁵⁷. Hume cree que puede ser más normal la resistencia en un sistema como el británico que en una monarquía absoluta, porque en esta última el monarca no tiene tantas tentaciones de extralimitarse, dado que su ambición está más satisfecha al no tener tantos límites. Con esto no quiero decir que Hume sea partidario del absolutismo, ya que en sus escritos se muestra a favor del sistema británico.

Ahora bien, conviene dejar claro a quien debemos nuestra obediencia, es decir, quienes son los dirigentes legítimos. Como la obediencia no se basa en una promesa, no podemos recurrir a la promesa original para averiguar quien es el gobernante legítimo. Aún admitiendo que en tiempos lejanos los miembros de una tribu decidiesen libremente someterse a un dirigente concreto, este hecho no nos sirve para determinar quién es el monarca legítimo en la actualidad. Hume hace referencia a diferentes bases históricas o reales de legitimidad:

Una es la **posesión prolongada** del poder soberano. Casi todas las casas reales han accedido al poder mediante la usurpación o la rebelión. Este título *dudoso e incierto* adquiere legitimidad con el tiempo:

*"Sólo el tiempo proporciona solidez a su derecho y, operando de forma gradual en la mente de los hombres, los hace reconciliarse con la idea de autoridad que les parece justa y razonable"*⁵⁸.

Otra es la **posesión actual**. Aunque ésta no se remonte al pasado histórico, sí responde al interés de la sociedad:

*"El derecho a la autoridad no es más que la constante posesión de la autoridad mantenida por las leyes de la sociedad y el interés de los hombres"*⁵⁹.

También señala Hume otras justificaciones históricas como el derecho **de conquista**, el derecho **de sucesión** y las **leyes positivas** que establezcan una determinada forma de gobierno.

Ante la experiencia histórica, Hume se muestra escéptico sobre los títulos de legitimidad y concluye que, en general, la obligación política nos liga al gobierno por causa del interés y de las necesidades sociales, pero que su

⁵⁶ *Treatise...*, 3, 2, 9, p. 551.

⁵⁷ "De la Obediencia Passiva" en *Ensayos Políticos*, ed. Tecnos, pág. 118.

⁵⁸ *Treatise...*, 3, 2, 10, p. 556.

⁵⁹ *Treatise...*, 3, 2, 10, p. 557.

atribución a un determinado monarca es *incierto y dudosa*. Decir que el gobierno absoluto no es un gobierno civil, como hace Locke, no tiene sentido si de hecho es aceptado como legítimo. La misma inutilidad tiene discutir si Guillermo de Orange tenía derecho a la sucesión al trono. Es más, Locke, que deseaba justificar la revolución de 1688, no lo pudo hacer con su teoría del contrato social, ya que no se contó con el consentimiento del pueblo; pero de hecho Guillermo de Orange y sus sucesores fueron aceptados.

La razón de la obediencia al gobierno, por consiguiente, se puede resumir en una sola frase: *Porque de otra manera no podría subsistir la sociedad*⁶⁰.

4. Los Principios del Gobierno

En el ensayo *De los Primeros Principios del Gobierno* afirma que los gobernantes sólo se pueden apoyar en la opinión y ésta puede ser de dos clases:

La primera es la opinión basada en el **interés**, la cual se deriva de las ventajas generales que proporciona el gobierno. Esta opinión es variable, tal como señala en el ensayo *Si el Gobierno Británico se inclina más a la Monarquía Absoluta o a una República*, en el cual manifiesta que la opinión de los británicos ha cambiado súbitamente en los últimos cincuenta años por razón del progreso de las luces y de la libertad, liberándose de supersticiones por lo que se refiere a la autoridad.

La segunda es la opinión basada en el derecho, en el cual Hume distingue dos modalidades: el derecho **al poder**, que se basa en la afección al gobierno tradicional, y el derecho **de propiedad**, que tiene gran influencia en la materia, aunque no tan determinante como sostenía Locke.

En resumen, los primeros principios de los gobiernos y la base de la autoridad son el interés público, el derecho al poder y el derecho de propiedad.

Juntamente con estos principios, Hume distingue otros tres secundarios: el egoísmo, el miedo y el afecto, que tienen influencia; pero el gobierno no se puede basar exclusivamente en uno de ellos. Por el egoísmo se esperan recompensas y favores y esta esperanza puede aumentar el poder, pero éste no se puede derivar de ella. Lo mismo pasa con los otros dos: antes de inspirar temor o afecto, el gobernante ha de estar investido de autoridad, y el que inspira miedo tiene que contar por lo menos con la opinión de sus adeptos, de otra manera no se podría sostener en el poder por su sola fuerza.

Un gobierno puede ser duradero aunque el poder y la propiedad no coincidan; pero si la constitución les otorga alguna forma de poder, las personas que poseen gran parte de la propiedad pueden ir aumentando su peso político hasta que poder y riqueza coincidan, como ha sido el caso de la Cámara de los Comunes en Inglaterra.

⁶⁰ "Del Contrato Original", en *Ensayos Políticos*, ed. Tecnos p. 110.

5. Conclusión

El primer punto a remarcar en la teoría política de Hume es la coherencia que existe con la filosofía general del autor. Su cautela lingüística antes de expresar sus opiniones manifiesta su relativismo y escepticismo o, al menos, su afán por demostrar su actitud no dogmática. Este talante se hace patente también a la hora de tomar partido, mejor dicho, de no tomarlo, ya que muestra una postura crítica tanto con los *whigs* como con los *tories*, para acabar indicando que las diferencias entre unos y otros ya no son tan irreconciliables en la época de nuestro autor. El estilo crítico es constante en todos los temas que trata, incluso irónico, con un fino sentido del humor que hace más agradable la lectura.

Congruente también con el empirismo, hay que destacar la importancia que da a los datos positivos, en este caso históricos, que le sirven para refutar las doctrinas filosóficas especulativas y no confirmadas por los hechos, como es el caso del contractualismo y el iusnaturalismo, en lugar de cuyas explicaciones coloca Hume el sentimiento de interés o de utilidad. La exposición de hechos históricos constituye también el punto de partida de sus propias opiniones.

Una segunda observación es el realismo político de Hume. Lejos de plantear un ideal político, basado en la razón, se centra más bien en lo que de hecho ocurre o en lo que todo el mundo piensa. Esto no quiere decir que no tenga sus propios puntos de vista o preferencias, sino que manifiesta una mentalidad positivista. Por ejemplo, destaca que la mayor parte de los gobiernos han sido fundados por la violencia (ya sea la usurpación, la rebelión o la conquista) y si la autoridad resultante no es claramente tiránica u opresiva y sirve a los intereses de la comunidad, se la acaba aceptando como legítima. Lo mismo pasa con el problema de la legitimidad; Hume rechaza las construcciones abstractas que establecen *a priori* un ideal al cual se tiene que adaptar la realidad y, en cambio, estudia cuáles son los títulos de legitimidad de autoridad que de hecho son aceptados como tales.

En suma, Hume se muestra más interesado por el ser que por el deber ser, es decir, por la comprensión de los hechos históricos que por la construcción de un Estado ideal, con la única excepción del ensayo *Idea de una República Perfecta*. Aún así, es preciso matizar. En este mismo ensayo marca las distancias con las teorías utópicas:

*"Todos los planes de gobierno que suponen grandes reformas en las costumbres son puramente imaginarios. Este carácter tienen la República de Platón y la Utopía de sir Tomás Moro"*⁶¹.

Y lo que presenta Hume en el citado ensayo son unas reformas que convendría introducir en la constitución, basadas en su utilidad y no en la deducción a partir de principios apriorísticos. En este sentido, contrasta con el pensamiento de su época y, al mismo tiempo, es la fuente de la bebe el pensamiento anglosajón posterior.

De sus críticas a la teoría del derecho divino, del contractualismo y del idealismo, podemos extraer su visión empirista. Hume es contrario a toda deducción racional⁶² a partir de ciertos principios abstractos, ya sean innatos o ya sean autoevidentes y, en

⁶¹ "Idea de una República Perfecta", en *Ensayos Políticos*, ed. Tecnos, pág. 129.

⁶² "La razón es guía tan incerta que siempre estará expuesta a la duda y a la controversia." ("Del acuerdo entre los partidos", opus cit. pág. 122).

cambio, es partidario del método inductivo: a través de la observación empírica y del análisis de los datos históricos, averiguar cómo surgió el Estado y cuáles son las formas más útiles y convenientes de organización política.

Respecto a todos estos aspectos, su teoría es coherente y llena de sentido común y de una gran lucidez, especialmente en sus críticas y su estilo mordaz. Pero, también en consonancia con su relativismo, sus puntos de vista particulares se muestran ambiguos, a veces contradictorios y carentes de determinación, sobre todo respecto a su postura política, titubeante entre la monarquía y la república, entre los *tories* y los *whigs*, entre el absolutismo y la libertad, siempre en busca de un equilibrio, un término medio, una postura conciliadora que también parece un tanto utópica.

Su realismo político le lleva a defender hasta cierto punto (ya que propone reformas) la realidad de su país y su momento histórico. En resumen, podríamos afirmar que Hume es partidario de un régimen constitucional, con división de poderes y bajo el imperio de la ley (contra la arbitrariedad del absolutismo⁶³, aunque lo prefiere a la república⁶⁴), con la necesidad primordial de garantías judiciales y con un respaldo de la opinión pública, que acaba siendo una opinión cualificada, es decir, un sufragio censatario⁶⁵, aunque con matices⁶⁶. Por tanto, tal como se aprecia en *De la Independencia del Parlamento*, es necesario todo un sistema de controles, prevenciones y contrapesos políticos para hacer que cada uno, a pesar de su egoísmo⁶⁷, contribuya al bien común.

Podemos observar también ambigüedad en su concepción de la naturaleza humana, dotada naturalmente de *sympathy*, un impulso que lleva a la sociabilidad natural y, por otra parte, egoísta y ambiciosa y buscando la propia utilidad y conveniencia. Asimismo, creo que esta ambigüedad o contradicción se da realmente en el ser humano y Hume lo que hace es levantar acta, describir lo que es y no lo que tendría que ser. La indeterminación política de Hume deja una especie de vacío en el lector que espera encontrar lo que Hume no quiere dar: un proyecto político de futuro. Y digo que no lo quiere dar porque su indeterminación es consciente y, en un momento del libro, hace que nos percatemos de lo que he dicho en la introducción: que Hume siente la filosofía como una interrogación constante y una actitud crítica. Y es cuando, en su ensayo *Del contrato original* escribe: "*Pero los filósofos que han abrazado un partido*

⁶³ "Habiendo, pues, intentado en este ensayo comparar de pleno la libertad civil con el gobierno absoluto, y mostrar las grandes ventajas de la primera sobre el segundo..." ("De la Libertad Civil", opus cit. pág. 67). "El poder arbitrario es siempre opresivo y envilecedor" ("Del Origen y Progreso de las Artes y las Ciencias", opus cit. pág. 78).

⁶⁴ "Aquí he de declarar francamente que, aunque la libertad sea preferible a la esclavitud en la inmensa mayoría de los casos, antes preferiría ver en esta isla una monarquía absoluta que una república" ("Si el gobierno británico se inclina más a la monarquía absoluta o a una república", opus cit. Pág. 41).

⁶⁵ "... las elecciones anuales en las que, además, no participa una chusma indiscriminada –que no otra cosa son nuestros electores ingleses–, sino hombres de fortuna y educación" ("Idea de una república perfecta", opus cit. Pág. 136).

⁶⁶ "En un gobierno abierto, modelado con maestría, hay ámbito sobrado para destilar la democracia, desde el bajo pueblo, que puede ser admitido a las elecciones primarias" (opus cit., pág. 141).

⁶⁷ "Los escritores políticos han establecido como máxima que, al elaborar un sistema de Estado y fijar los diversos contrapesos y cautelas constitucionales, hay que suponer que todo hombre es un bellaco, y no tiene otro fin en sus actos que el interés personal. Mediante este interés hemos de gobernarlo, y con él como instrumento obligatorio, a pesar de su insaciable avaricia y ambición, a contribuir al bien público" (opus cit. Pág. 30).

(si es posible tal contradicción)..."⁶⁸. Así que, finalmente, el vacío queda explicado y seguimos con las preguntas abiertas.

Bibliografía

- AYER, A. J.: *Hume*. Alianza Editorial. Madrid 1988. Traducción J. C. Armero. Título original *Hume*, Oxford University Press.
- COLOMER, Josep. M.: "*Ilustración y liberalismo en Gran Bretaña*", en Fernando Vallespín ed., *Historia de la Teoría Política*, vol. 3. Alianza editorial. Madrid 1991.
- HUME, David: *Ensayos políticos*. Estudio preliminar de Josep M. Colomer. Traducción de César Armando Gomez. Editorial Tecnos. Madrid, 1987.
- HUME, David: *A Treatise of Human Nature*, ed. de L. A. Selby-Bigge. Oxford 1951.
- HUME, David: *An Enquiry concerning the Principles of the Moral*, ed de L.A. Selby-Bigge. Oxford, 1951.
- SABINE, George H.: *Historia de la Teoría Política*. Fondo de Cultura Económica. México 1965. Edición original registrada por Holt, Rinehart and Wiston Inc. de Nueva York, con el título *A History of Political Theory*.
- TRUYOL Y SERRA, Antonio: *Historia de la Filosofía del Derecho y del Estado*, vol. 2 "Del Renacimiento a Kant". Revista de Occidente. Madrid.
- ZANFARINO, Antonio: *Il pensiero politico dall'umanesimo all'illuminismo*. Morano Editore, 1991.

Abstract

Against every rational deduction from universal principles, David Hume acts inductively through the analysis of concrete historical facts. This allows him to carry out a sharp critique against the divine origin of power and the natural law and contractualist theories (mainly John Locke's theory). He pleads for the return to Aristotle's theory concerning the natural sociability of the human being. As he is against utopias, Hume doesn't propose an ideal model, but he describes what the real origin of power is: violence, and not consensus. The government, in fact, is legitimised by its deforcement and citizens obey by custom or because the government turns out to be useful to them.

⁶⁸ Op. Cit. Pág. 99.